

Nr 142.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av visst avtal mellan kronan och Karlsborgs kommun; given Stockholms slott den 20 februari 1931.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Carl Ekman.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 20 februari 1931.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena friherre RAMEL, statsråden GÄRDE, HAMBIN, STADENER, GYLLENSWÄRD, LARSSON, HOLMBÄCK, HANSÉN, RUNDQVIST.

Chefen för försvarsdepartementet, statsministern Ekman anhåller att få underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan om godkännande av visst avtal mellan kronan och Karlsborgs kommun samt anför därvid följande.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 24 mars 1925 gjorde representanter för Karlsborgs kommun framställning om beredande av ekonomiskt vederlag åt kommunen, för den händelse de enligt Kungl. Maj:ts proposition (nr 50) till 1925 års riksdag angående försvarsväsendets ordnande avsedda indragningarna

Framställning
av represen-
tanter för
Karlsborgs
kommun.

Bihang till riksdagens protokoll 1931. 1 saml. 124 häft. (Nr 142.) 425 31 1

beträffande den militära förläggningen å Karlsborg komme till stånd. Härvid anfördes, bland annat, följande.

Knappast någon förläggningssort i landet vore till den grad beroende av militärförläggningen som just Karlsborg. Några skatteobjekt utöver dem, som bildades av avlöning från de militära anstalterna, förekomme knappast. All mark inom kommunen, med undantag av ett obetydligt område, ägdes av kronan, vadan inkomster av fastigheter vore mycket små. Enbart om Göta ingenjörkår förflyttades samt Karlsborgs fästning och kommandantskapet därstädes nedlades, skulle icke mindre än 25 % av kommunens beskattningsbara belopp komma att försvinna. Visserligen avsåges enligt berörda proposition, att en mindre del av flygvapnet skulle komma att förläggas till Karlsborg, men även om så skedde, skulle en dylik förläggning i ekonomiskt avseende icke tillnärmevis komma att motsvara Göta ingenjörkår.

Karlsborgs samhälle kunde ej, såsom fallet vore med många andra förläggningssorter, påvisa, att samhället haft direkta utgifter för ditförläggningen av truppförband, men samhället hade så att säga växt upp på och levt på det militära. Det torde icke finnas någon enda familj inom Karlsborgs socken, om man frånräknade personalen vid post och järnväg, som ej direkt eller indirekt hade sin utkomst från de militära anstalterna. Vidare hade vid beslut om utgifter, som fattats av såväl den borgerliga som den kyrkliga kommunen, alltid räknats med de ekonomiska möjligheter, som för tillfället förelegat. Kommunen hade sålunda år 1919 beslutat om inrättandet av en högre folkskola, som sedermera ombildats till kommunal mellanskola. Om de ifrågasatta militärförflyttningarna komme till stånd, torde det emellertid ej bliva möjligt för samhället att i fortsättningen underhålla denna skola utan ekonomiskt understöd av staten i större utsträckning, än vad gällande författningar medgäve. Beträffande denna skola kunde framhållas, att församlingen under första hälften av år 1924 ingått till Kungl. Maj:t med anhållan att slippa binda ytterligare ordinarie lärare vid skolan, alldenstund församlingen redan då befarat indragningar i fråga om de militära anstalterna. Denna ansökan hade emellertid av Kungl. Maj:t blivit avslagen.

Det kunde även befaras, att driften vid ammunitionsfabriken och måhända även vid tygstationen å Karlsborg i fortsättningen ej komme att bedrivas i samma omfattning som för det dåvarande, vadan minskning av personalen även där kunde bliva nödvändig. Sådana åtgärder borde vidtagas, att driften vid dessa fabriksanläggningar ej minskades mera än vad som kunde bliva oundgängligen nödvändigt, så att någon större arbetslöshet inom kommunen därigenom ej uppstode.

Av det anförda torde framgå, att Karlsborgs samhälle, i händelse föreslagna indragningar och förflyttningar bleve en verklighet, i fortsättningen ej vore i stånd att utan statens ingripande fullgöra åtagna förbindelser mot de kommunala anstalter, som beslutats, och framför allt mot personal, som anställts under en tid, då kommunen ej haft möjlighet att förutse en så stark reducering av de militära anstalterna, som nu ifrågasatts.

Kasernkommittén, till vilken ifrågavarande framställning överlämnades, inledde förhandlingar i ämnet med Karlsborgs kommun. Sedan Karlsborgs kommunalfullmäktige vid sammanträde den 13 januari 1930 godkänt ett upprättat förslag till avtal med kasernkommittén samt bemyndigat särskilda personer att för kommunen underskriva avtal i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget, träffades mellan Kungl. Maj:t och kronan genom kasernkommittén, under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande, å ena sidan, samt Karls-

borgs kommun, å andra sidan, ett den 18 och den 22 januari 1930 dagtecknat avtal. Genom skrivelse den 6 februari 1930 underställde kasernekommittén ärendet Kungl. Maj:ts prövning.

I nyssnämnda skrivelse uttalade sig kasernekommittén till en början om betydelsen för Karlsborgs kommun av 1925 års riksdags beslut i försvarsfrågan m. m. samt anförde därvid i huvudsak följande.

Enligt 1914 års försvarsordning hade till Karlsborg varit förlagda följande truppförband: Karlsborgs artillerikår, Göta ingenjörkår (utom dess till Karlskrona förlagda fästningsingenjörkompani) samt Andra intendenturkompaniet. Till Karlsborgs militärförläggning hade vidare varit att räkna: kommandantskapet, personalen för fästningsbyggnaden och fastighetsförvaltningen, Karlsborgs tygstation och ammunitionsfabrik samt volontärskolan.

Beslutet i försvarsfrågan vid 1925 års riksdag hade för Karlsborgs del inneburit, att fästningen nedlagts och därmed kommandantskapet därstädes indragits. Karlsborgs artillerikår hade upphört och Göta ingenjörkår förflyttats till annan ort (Eksjö). Personalen vid fastighetsförvaltningen, tygstationen och ammunitionsfabriken hade avsevärt förminskats och volontärskolans förläggning till Karlsborg upphört.

Andra intendenturkompaniet hade kvarblivit i Karlsborg, och i stället för de bortgångna truppförbanden hade till Karlsborg förlagts Karlsborgs artilleriregemente (luftvärnsartilleriregementet), vars chef tillika vore platsbefälhavare, ävensom en del av tredje flygkåren. Sistberörda flygkårsförläggning hade emellertid ännu icke kommit till stånd, och först i 1930 års statsverksproposition hade för budgetåret 1930/1931 begärts medel för utrustning för Karlsborgs flyg reparationsverkstad.

Betydelsen för kommunen av 1925 års beslut i försvarsfrågan framginge, vad beträffade truppförbanden och kommandantskapet, av nedanstående tablåer:

Enligt 1914 års försvarsordning.

Truppförband	A n t a l						Summa	Summa beräknade avlöningsförmåner
	Office-rare	Under-office-rare	Man-skap	Musik-per-sonal	Civil-militär per-sonal	Pensio-nerad per-sonal		
1. Karlsborgs artillerikår.....	20	21	112	6	—	—	159	344,000
2. Göta ingenjörkår (utom fästningsingenjörkompaniet)...	24	15	138	13	9	—	199	435,000
3. Andra intendenturkompaniet	2	2	6	—	—	—	10	31,000
4. Kommandantskapet å Karlsborg	3	—	—	—	4	—	7	52,000
Summa	49	38	256	19	13	—	375	862,000

Enligt 1925 års försvarsordning.

Truppförband	A n t a l						Summa	Summa beräknade avlöningsförmåner
	Office-rare	Under-officerare	Man-skap	Musik-personal	Civil-militär personal	Pensio-nerad personal		
1. Karlsborgs artilleriregemente	30	19	¹⁾ 135	²⁾ 12	1	3	200	³⁾ 439,000
2. Andra intendenturkompaniet	2	3	7	—	—	—	12	36,000
3. Tredje flygkåren (del av)	4	9	23	—	4	—	40	108,000
Summa	36	31	165	12	5	3	252	583,000

¹⁾ Därav 2 civilmilitär personal.

²⁾ Avsedd för Karlsborgs garnison.

³⁾ Däri inräknat arvode för upprätthållande av veterinärvården vid regementet.

Anm. Avlöningarna i förestående två tablåer hade beräknats såsom medeltal mellan högsta och lägsta löner, dock att beträffande Karlsborgs artilleriregemente räknats med det i 1930 års statsverksproposition i stat upptagna beloppet. Genomgående hade för dyrtidstillägg tillagts 18 procent.

Av tablåerna framginge, att vid en jämförelse med 1914 års försvarsordning hade den nya försvarsordningen — då den i en framtid helt genomförts även beträffande flygvapnet — nedbringat antalet fast anställda befattningshavare vid truppförbanden (inklusive kommandantsstaten) i Karlsborg från 375 till 252 eller sålunda med 123, d. v. s. ungefär en tredjedel. Av dessa vore 13 officerare och 7 underofficerare. Musikpersonalen hade minskats med 8 musikunderofficerare, men i stället hade tillkommit 1 i manskapsgrad.

Förestående tablåer upptog icke något om personalen vid Karlsborgs fastighetsförvaltning, tygstation och ammunitionsfabrik, men minskningen i personal vid dessa hade, enligt vad som från orten meddelats kommittén, redan medfört, att antalet anställda sjunkit under tiden 1 januari 1925—1 november 1929 från 477 till 278 eller med i det närmaste 200 personer.

Slutligen vore att erinra om volontärskolans bortflyttning, som även den för Karlsborgs kommun medfört direkt eller indirekt minskning i skatteinkomsterna.

Karlsborgs kommun hade icke haft några direkta utgifter för därvarande militärförläggningar. Men kronan ägde större delen av marken inom kommunen, och denna hade i avseende å ekonomi etc. varit nästan helt beroende av militärförläggningen.

Sedan kasernkommittén upptagit förhandlingar med Karlsborgs kommun, hade kommunens representanter vid sammanträde i juni 1928 till kommittén överlämnat en skrivelse, vari, bland annat, framhållits, att enligt 1928 års debiterings- och uppördslängd å kommunalutskylder i Karlsborgs socken hade nedanstående institutioner i Karlsborg haft följande antal skattskyldiga, respektive beskattningsbar inkomst till följande belopp, nämligen:

	Antal skatt-skyldiga	Beskattnings-bar inkomst kronor
Kommandantsstaten	21	67,130:—
Fästningsbyggnaden	24	52,730:—
Arméns intendenturförråd	43	90,740:—
Karlsborgs artillerikår	136	201,400:—
Göta ingenjörkår	170	301,700:—

	Antal skatt- skyldiga	Beskattnings- bar inkomst kronor
Volontärskolan	30	74,080: —
Karlsborgs tygstation	54	110,920: —
Ammunitionsfabriken	209	292,990: —
Kronans skatterestituerade fastigheter	7	77,500: —
Övriga inkomsttagare och fastighetsägare	353	625,423: —
	Summa 1,047	1,894,613: —

I skrivelsen hade därjämte anförts, att i 1930 års debiterings- och uppbörds-längd komme Göta ingenjörkår, volontärskolan och kronans skatterestituerade fastigheter att helt bortfalla. Dessa representerade i 1928 års längd ett belopp av sammanlagt 453,280 kronor, vilket utgjorde 24 procent av hela kommunens beskattningsbara inkomst. Ammunitionsfabrikens personal komme redan den 1 juli 1928 att hava minskats med omkring 70 personer, och sannolikheten talade för att den inom ett år komme att ännu ytterligare minskas. Även vid kommandantsstaten, fästningsbyggnaden och Karlsborgs tygstation syntes personalindragningar komma att äga rum. Endast Karlsborgs artillerikår hade genom sin omorganisation till regemente erhållit utökning. Då så gott som alla Karlsborgs innevånare direkt eller indirekt hade sin utkomst av de militära institutionerna, syntes förflyttningarnas och indragningarnas ekonomiska verkningar för kommunen bliva långt större än vad som kunde utläsas genom den direkt förlorade beskattningsbara inkomsten. Hantverkare, handlande och övriga näringsidkare, vilka räknade personer, som nu avflyttade från samhället, såsom sina kunder, komme att se sina inkomster minskade i proportion till kundkretsens minskning i antal och köpkraft. Inom dessa branscher komme med all sannolikhet att uppstå arbetslöshet och starkt ned-satt skatteförmåga. Under förutsättning att kommunens utgifter bibehölles oförändrade, betydde det ovan anförda en ökning av kommunalskatten med omkring 50 %. Sannolikheten talade emellertid för att utgifterna icke kunde hållas inom den nuvarande ramen, varför skattestegringen kunde väntas bliva ännu större.

Vid sammanträde i november 1929 hade Karlsborgs kommun inför kasern-kommittén ytterligare anfört, att vid genomförandet av 1925 års beslut i för-svarsfrågan Göta ingenjörkår och infanteriets skolor förflyttats från Karls-borg, varjämte arbetspersonalen vid ammunitionsfabriken, tygstationen och fastighetsförvaltningen minskats från sammanlagt 477 anställda den 1 januari 1925 till 278 den 1 november 1929. På grund härav hade kommunens folk-mängd minskats från 2,433 personer den 1 januari 1925 till 2,059 den 1 januari 1929. Antalet skatte-kronor hade under samma tid nedgått från 19,618 till 17,621. Utdebiteringen hade ökats från 4 kronor till 4 kronor 80 öre. Härtill komme landstingsskatt 2 kronor 5 öre och vägskatt 25 öre per fyrk (motsvarande en utdebitering för inkomst av jordbruksfastighet av cirka 4 kronor 15 öre, för inkomst av »annan fastighet» av cirka 2 kronor 33 öre och för annan inkomst av 1 krona 65 öre, allt per inkomsthundra). Karlsborgs kommun hade icke någon juridisk rätt till gottgörelse. Den hade växt upp med fästningen och hittills nästan uteslutande levt på de militära anslag, som här förbrukats. Då nu dessa anslag minskats med omkring 40 procent sedan 1925, vore det ofrånkomligt, att verkningarna, såväl de direkta som kanske ännu mer de indirekta, bleve svåra.

Ur den officiella statistiken kunde anföras följande rörande Karlsborgs kom-muns förhållanden under åren från och med år 1924:

År	Folk- mängden 1 januari	Inkomst, varå kommunal- utskylder utdebiterats	Kommun- alskatt	Progressiv- skattens kommun- andel
1924	2,401	2,268,058	3 90	2,379
1925	2,443	1,961,874	4 —	2,045
1926	2,416	1,951,774	4 50	2,065
1927	2,409	1,952,673	4 60	2,478
1928	2,400	1,894,623	4 70	2,648
1929	2,059	1,762,152	4 80	1,714

Kommunens, den borgerligas och den kyrkligas, tillgångar och skulder den 31 december 1927 hade utgjort respektive 227,232 kronor och 33,870 kronor.

Kasernkommittén framhöll härefter, att det syntes kommittén av det anförda framgå, att genomförandet av 1925 års försvarsbeslut för Karlsborgs del redan medfört ett avsevärt försvagande av Karlsborgs kommun, samt att det vore antagligt, att kommunens läge komme att ytterligare i väsentlig grad försämras, därest kommunen ej erhöle hjälp i någon form. Då kommunens försämrade läge berodde icke av något kommunens eget åtgörande utan på berörda personalindragningar, syntes här föreligga ett sådant fall, då billigheten krävde, att från statens sida vidtoges åtgärder, som vore ägnade att så långt sig göra låte neutralisera verkningarna av personalindragningarna inom försvarsorganisationen.

Kommittén yttrade vidare, att för frågan om beredande av kompensation till Karlsborgs kommun ännu en omständighet kommit att bliva av synnerlig betydelse, nämligen spörsmålet om det s. k. Rödesundsområdets uppordnande. Ett dylikt uppordnande förutsatte ovillkorligen ganska stora kostnader för stadsplan, dennas genomförande, anläggning av vägar, avlopps- och andra ledningar och dylikt, kostnader, vilka väl i första hand kunde åtminstone delvis åläggas kommunen, men vilka kronan såsom områdets ägare och exploatör icke skäligen kunde undgå att påtaga sig ansvaret för. Rödesundsfrågan hade emellertid synts kommittén kunna lämpligen kombineras med förberörda fråga om ersättning till Karlsborgs kommun.

I detta ämne anförde kasernkommittén därefter bland annat:

På landtungan mellan Vättern och Bottensjön invid Karlsborgs fästning hade redan tidigt uppstått en viss bebyggelse. Då kronan år 1819 köpt mark för anläggning av Wanäs (Karlsborgs) fästning, hade å den nordligaste, närmast kanalen belägna, då Rödesunds by eller Rödesunds marknadsplats kallade delen av sagda område funnits en gästgivargård samt en del marknadsstånd. Dessa stånd hade egentligen varit avsedda att vara tillfälliga bostäder och magasinlokaler för i städerna Vadstena, Hjo och Askersund bosatta personer, vilka årligen såsom försäljare besökte marknaderna och vore ägare till de olika stånden. Redan på 1820-talet hade emellertid, såsom framginge av handlingar från nämnda tid, eldstäder börjat att uppföras i marknadsstånden och dessa att bebos även vintertid.

Enär denna marknadsplats då av kronans myndigheter antagits tillhöra kronan, hade myndigheterna särskilt på 1880-talet upplåtit tomter på detta område till enskilda. I själva verket hade området emellertid utgjort en samfällighet, tillhörig »Östra skogslaget uti Karlsborgs och Mölltorps socknar». Sam-

fälligheten hade skiftats år 1911, och de kronan därvid tilldelade områdena hade sedermera genom ägoutbyten undergått vissa förändringar.

Mellan berörda »marknadsområde» och Karlsborgs järnvägsstation funnes ytterligare bebyggelse. Kronan, som vore ägare till denna mark, hade här med nyttjanderätt upplåtit tomter, särskilt efter år 1908. De flesta kontrakten utlöpte den 1 oktober 1930.

Intill de förberörda Rødesundsområdena men norr om Rødesundet (mellan Vättern och Bottensjön) hade också uppstått bebyggelse å de där belägna, av kronan till Göta kanalbolag på sin tid för kanaldriften med besittningsrätt upplåtna områdena. Å den s. k. Kanalholmen ävensom utmed norra sidan av kanalen hade nämligen kanalbolaget dels självt uppfört en del byggnader för sin förvaltning och sina tjänstemän, dels ock upplåtit tomter till enskilda, som där uppfört hus.

Den ifrågavarande samhällsbyggnaden kring Rødesund hade en befolkning av omkring 400 personer. Allmänna landsvägen Udenäs—Karlsborg—Mølltorp genomlöpte samhället, som bildade slutpunkt för järnvägen Skövde—Karlsborg. Någon större industri funnes ej inom samhället.

Den uppkomna samhällsbyggnaden hade icke varit utan sina vådor, vilka påtalats av olika myndigheter. Länsstyrelsen i Skaraborgs län hade sålunda i skrivelse till arméförvaltningen den 4 maj 1921 framhållit nödvändigheten av, att förhållandena i samhället ordnades upp, och hade länsstyrelsen därvid, bland annat, erinrat, att byggnadsverksamheten uppstått och fått utveckla sig, utan att för densamma funnits vederbörligen fastställd stadsplan, samt anført, att denna brist syntes länsstyrelsen med det snaraste böra avhjälpas. En fråga, som även syntes värd att taga i överbäggande, vore, huruvida militära och andra allmänna synpunkter medgäve upplåtande av kronans mark med äganderätt eller, såsom redan skett med kronans likartade mark i Vaxholm, med tomt-rätt. En mera betryggad rätt till byggnadsplatsen skulle otvivelaktigt på det kraftigaste befrämja en bättre byggnadsverksamhet.

I skrivelse till länsstyrelsen den 20 oktober 1923 hade arméförvaltningens fortifikationsdepartement anført, att departementet väl såsom företrädande Kungl. Maj:t och kronan i egenskap av jordägare ansåge det tvivelaktigt, huruvida med hänsyn till den fria dispositionsrätt över närliggande områden, som förutsattes för fästningens utnyttjande, det kunde vara för kronan fördelaktigt att inrymma ifrågavarande samhälle inom de skrankor, som genom de s. k. stadsstadgorna utstakades, men att departementet likväl på grund av bestämmelserna i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad och det allmänna intresse, som nämnda lag vore ägnad att tillgodose, samt tillika i betraktande av fästningens dåmera minskade betydelse funnit sig böra tillstyrka, att berörda stadgor vunne tillämpning inom nämnda samhälle, dock under förutsättning att giltighetsområdet utsträcktes till att omfatta jämväl den s. k. Kanalholmen och annan angränsande mark, som kunde antagas komma att indelas till byggnadstomter. Däremot kunde fortifikationsdepartementet icke för det dåvarande medgiva, att, såsom länsstyrelsen ifrågasatt, kronans mark å Rødesund eller i fästningens närhet upplåtes med äganderätt eller tomt-rätt.

Någon tid innan fortifikationsdepartementet avlåtut berörda skrivelse, hade kommandanten å Karlsborg hos Kungl. Maj:t gjort framställning om att föreskrift måtte meddelas, att 13 § i ordningsstadgan för rikets städer skulle tillämpas inom Karlsborgs fästnings skyddsområde. Länsstyrelsen hade i häröver den 30 december 1922 avgivet utlåtande erinrat, att kommandantens framställning syntes åsyfta den antyddas bestämmelsens åvägbringande i den ordning, 30 § i nyssberörda stadga anvisade, men att syftet med framställningen, ehuru behjärtansvärt, icke syntes kunna på antydd väg ernås. Då emellertid behov av åtgärder från det allmännas sida för reglering av förhållandena i ordningshänseende kunde anses föreligga i avseende å det tätt be-

byggda området i Rödesund, hade länsstyrelsen i utlåandet erinrat om sin förberörda hos fortifikationsdepartementet gjorda framställning och den utväg till frågans lösande, som yppade sig, i händelse av länsstyrelsen påkallad utredning, såsom vore att förmoda, skulle ådagalägga behovet av tillämpning inom Rödesund av ordningsstadgan för rikets städer i dess helhet. Enligt beslut den 20 oktober 1923 hade Kungl. Maj:t på de grunder, länsstyrelsen i sådant hänseende anfört, funnit kommandantens framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd. Emellertid hade Kungl. Maj:t anbefallt länsstyrelsen att, efter samråd med arméförvaltningens fortifikationsdepartement, taga i fortsatt övervägande den av länsstyrelsen väckta frågan om tillämpning inom Rödesund av ordningsstadgan för rikets städer i dess helhet samt i detta hänseende vidtaga de ytterligare åtgärder, vartill länsstyrelsen kunde finna anledning.

Länsstyrelsen hade därefter kallat markägare och andra vederbörande till ett sammanträde å platsen den 26 augusti 1924. Vid detta hade flertalet uttalat sig för, att nu ifrågakvarande områden väl icke skulle bilda ett municipalsamhälle, men att Kungl. Maj:ts förordnande om att stadsplan skulle upprättas för områdena borde utverkas. Sedan länsstyrelsen gjort dylik framställning till Kungl. Maj:t, hade Kungl. Maj:t genom beslut den 9 april 1926 förordnat, att stadsplan i enlighet med bestämmelserna i 1 kap. 42 § lagen om fastighetsbildning i stad skulle upprättas för ovanberörda områden kring Rödesund, inklusive kanalbolagets områden vid kanalen och å Kanalholmen.

Beträffande åtgärder i övrigt för samhällets ordnande borde anmärkas, att den del av samhället, som icke vore belägen å kanalbolagets mark, fått sin vattenledningsfråga ordnad på det sätt, att fästningens vattenverksledningar till varje tomt framdragits och å tomten uppsatts en vattenkastare, varemot ledningen icke fått föras in i själva byggnaderna. Samhällets genomfartsvägar hade övertagits av vederbörande väghållningsdistrikt såsom allmänna vägar.

Under år 1924 hade »Rödesunds hus- och fastighetsägarförening u. p. a.» hos fortifikationsdepartementet gjort framställning om vidtagande av åtgärder för beredande av möjlighet för föreningen att med äganderätt förvärva sådan kronans mark vid Rödesund, som kronan ej behövde för eget ändamål. Fortifikationsdepartementet hade då låtit verkställa en värdering å den till inköp ifrågasatta marken genom en nämnd av tre personer, och hade till medlemmar av densamma utsetts: av fortifikationsdepartementet överstelöjtnanten Sven Alin, av föreningen byggmästaren Axel Larsson i Rödesund och av länsstyrelsen häradshövdingen Carl Arhusiander, vilken sistnämnde tillika fungerat som nämndens ordförande. Till ledning vid värderingen hade förelegat en av distriktslantmätaren Jansson upprättad karta, upptagande den söder om Rödesundet belägna mark, som vid det inför länsstyrelsen den 26 augusti 1924 hållna sammanträdet ansetts böra ingå i ett blivande municipalsamhälle och vilket markområde således begränsades i norr av Rödesundet, i öster av Vättern, i söder av den s. k. Kärleksstigen, gående från högvakten till allmänna landsvägen Karlsborg—Mölltorp vid järnvägsövergången, och vidare av vägen förbi lärarbostaden ned till Bottensjön samt i väster av nämnda sjö. Från värderingen hade undantagits järnvägsområdet, sådant detsamma av baningenjören Stanzén utvisats och med röda linjer inlagts å kartan. Vidare hade från värderingen undantagits fyra särskilda i enskild ägo varande, i nordöstra delen av det kartlagda området belägna områden, vilka å kartan utmärkts med grön kantfärg, jämte tillhörande vägar. Värderingsnämnden hade varit enig om att från värderingen därjämte skulle undantagas *dels* det område, som bestode av ägofigurerna 1, 2, 3 och 4 och som disponerades för kronans räkning för förrådshus samt övnings- och lastageplats, *dels* ägofiguren 118, som disponerades av Karlsborgs tygstation, och *dels* ägofiguren 187, som disponerades av Göta ingenjörkår. Sedan det upplysts, att den genom det kartlagda området

löpande landsvägen Forsvik—Rödesund—Mölltorp vore indelad till allmänt underhåll, hade ävenledes denna väg undantagits från värderingen.

Kasernkommittén redogjorde härefter närmare för innehållet av ett utav omförmälda nämnd upprättat värderingsprotokoll av den 4 februari 1925. Av det samma inhämtades, att sammanlagda värdet av den mark, vars inlösande kunde ifrågasättas, uppskattats av nämndens ordförande, häradshövdingen Arhusiander till i runt tal 181,000 kronor, av överstelöjtnanten Alin till 230,000 kronor och av byggmästaren Larsson till cirka 89,000 kronor.

Kommittén yttrade vidare:

Värderingsinstrumentet hade av länsstyrelsen översänts till fortifikationsdepartementet med skrivelse den 9 februari 1925. Länsstyrelsen hade därvid, bland annat, anfört, att för länsstyrelsen måste i förevarande angelägenhet den ledande synpunkten vara att söka åstadkomma ordnade förhållanden inom ifrågavarande trakt av länet i såväl byggnads- som andra hänseenden. Otvivelaktigt torde för detta syftes ernående municipalsamhällsformen vara förmånligast. Därigenom erhöles tillika en laglig organisation, till vilken försäljningen av kronans mark kunde ske och under vars tillsyn egnahemsbildningen kunde försiggå under fullt betryggande former. Med hänsyn emellertid till de lösa grunder, på vilka lägenhetsägarnas innehav av tomtmarken vilade, hade det för det dåvarande icke ansetts lämpligt och billigt att ålägga lägenhetsinnehavarna de utgifter, som vanligtvis vore oundgängliga vid municipalsamhällsbildning, och länsstyrelsen hade därför ansett sig böra tillsviðare avstå från åtgärd i sådan riktning. Däremot kunde länsstyrelsen icke släppa kravet på stadsplan för ifrågavarande del av länet. Den i ärendet verkställda utredningen hade nämligen oförtydligt ådagalagt det oavvisliga och trängande behovet av sådan plan. Strävandena borde därför inriktas på densammans snara åstadkommande. Ett oeftergivligt villkor vore, att stadsplanen föreläge vederbörligen fastställd vid den tidpunkt, då marken skulle utskiftas med äganderätt till de enskilda lägenhetsinnehavarna, på det att full överensstämmelse måtte komma till stånd mellan äganderättsförhållandena, å ena, samt laga stadsplan och tomtindelning, å andra sidan. Länsstyrelsen hade därför inlett åtgärderna för stadsplans åstadkommande genom att samtidigt med skrivelsen avlåta framställning till Kungl. Maj:t angående förordnande om stadsplans upprättande. Något hinder eller fördröjande av marklösenfrågan behöfde icke befaras av nyssberörda framställning, utan kunde de båda frågorna samtidigt väl lösas var för sig.

I stadsplaneärendet hade kommandanten å Karlsborg avgivit utlåtande, vari beträffande försäljningsfrågan anförts, att det vore lämpligast, att försäljningen skedde i samband med bildandet av ett municipalsamhälle, som då förvärvade marken, varigenom såväl det allmännas som den enskildes intressen bäst tillgodosåges.

De vidare förhandlingarna mellan fortifikationsdepartementet och berörda fastighetsägarförening hade icke lett till något resultat. Fortifikationsdepartementet hade i stället ansett sig böra förhandla med Karlsborgs kommun om att kommunen skulle övertaga all för kronans eget behov ej avsedd mark och där- efter i sin tur försälja till de särskilda tomtinnehavarna respektive tomter. Kommunen hade också utsett en förhandlingsdelegation för ändamålet. Parterna hade emellertid enats om att låta frågan vila, till dess stadsplanen för området föreläge fastställd.

Kasernkommittén övergick härefter till frågan om ersättning åt Karlsborgs kommun i anledning av de år 1925 beslutade indragningarna beträffande den militära förläggningen därstädes samt lämnade en redogörelse för innehållet av det mellan kommittén och kommunen träffade villkorliga avtalet. Härvid anförde kasernkommittén i huvudsak följande.

Kommittén hade funnit, att Karlsborgs kommun borde tillerkännas viss ersättning för det avbräck kommunen åsamkats genom de förändringar i därvarande militärförläggningar, som blivit en följd av den år 1925 beslutade försvarsorganisationen. Vid ersättningsfrågans behandling hade kommittén ansett hänsyn böra tagas även till frågan om Rödesundsområdets uppordnande. Skulle nämligen icke kronan därvidlag träda emellan utan låta Karlsborgs kommun, eventuellt ett särskilt bildat municipalsamhälle, bekosta sagda uppordnande, skulle detta medföra synnerligen betungande utgifter för kommunen, respektive municipalsamhället.

Vattenledningsfrågan kunde visserligen anses åtminstone för närvarande löst på ett någorlunda tillfredsställande sätt, varvid Karlsborgs kommun även bidragit med avsevärda belopp. Men avlopps- och dräneringsfrågan kvarstode helt olöst. Områdena vore så lågt belägna och marken så genomsläpplig, att en tillfredsställande dränering icke torde kunna åstadkommas utan särskilda invallningar och skyddsgrunder utmed stränderna, kombinerade med pumpverk, avsett även för de blivande avloppsledningarna. Enligt ett år 1922 uppgjort förslag skulle avlopps- och pumpverksanläggning draga en engångskostnad av 85,000 kronor, vartill komme driftkostnader, beräknade till 8,000 kronor för år.

Vidare vore vägarna inom området, fränsett de av väghållningsdistriktet övertagna allmänna vägarna, endast till mycket ringa del iordningställda och komme alltså att draga avsevärda kostnader.

Kasernkommittén ansåge, att även i förevarande fall markexploatören borde vara ansvarig för och bekosta samhällets uppordnande med vägar, dränering, ledningar etc. Under förutsättning, att kronan själv exploaterade områdena, borde kronan därför icke undandraga sig att antingen själv utföra ifrågasvarande, alltför länge uppskjutna arbeten och anläggningar eller, om dessa utfördes genom kommunen eller ett eventuellt municipalsamhälle, till kommunen, respektive municipalsamhället utgiva ersättning för sagda arbeten och anläggningar.

För kronans del vore härvid att ytterligare taga hänsyn till, att en exploatering genom kronans egna myndigheter, inklusive områdenas uppordnande, måste medföra en del administrationskostnader och risker, vartill komme de många obehag och svårigheter, vilka måste för den exploaterande uppstå, innan alla åtgärder för samhällets uppordnande verkstälts och alla nuvarande tomtinnehavare fått tillösa sig respektive tomter. Icke heller finge förbises, att kronans inkomst från de nu upplåtna områdena vore ganska obetydlig — för närvarande endast cirka 5,000 kronor årligen, sedan skatter för områdena betalats — och någon ytterligare tomtupplåtelse av betydelse torde, på grund av de inträdda här ovan berörda förhållandena, icke kunna förväntas uppkomma inom den närmaste framtiden. I vad mån, därest kronan själv ombesörjde exploateringen av området, kronans inkomster — genom tomtavgälder eller köpeskillingar för tomter — skulle under den närmaste tidsperioden täcka de förestående stora utgifterna, torde därför få anses ganska ovisst.

Under kasernkommitténs förhandlingar med Karlsborgs kommun hade dennas representanter förklarat sig intresserade av en sådan lösning av de föreliggande ersättnings- och samhällsfrågorna, att kommunen finge övertaga all för kronan ej erforderlig mark inom stadsplaneområdet — med skyldighet för kommunen att sedan i sin tur till nuvarande tomtinnehavare försälja respektive tomter — på sådana villkor, som jämväl innefattade kompensation för militärindragningarna. Kasernkommittén hade funnit en sådan lösning vara ur alla synpunkter lämplig. För kronans del vunnes, att kronan undginge de med en kronans egen exploateringsverksamhet förbundna, här ovan antydda svårigheter och risker, samtidigt som kompensationen till kommunen bereddades i en för kronan fördelaktig form. För kommunens del vunnes, att den erhöles en

skäligen kompensation, att kommunen kunde uppordna Rödesundsområdet, samt att de nuvarande tomtinnehavarna bereddes tryggad rätt till sina tomter, vilket även ur kommunens synpunkt givetvis måste medföra fördelar i form av högre taxeringsvärden och större möjligheter för samhällets vidare utveckling. Vad kommunen sålunda vunnit vore en vinst även för det allmänna. Ytterligare fördelar för det allmänna genom en sådan lösning som den ovan antydda vore, att den eljest rätt svårlösta samhällsfrågan såmedelst äntligen finge sin lösning, ävensom att administrationskostnaderna för exploateringen skäligen kunde antagas för kommunen bliva mindre, än de skulle bliva, om kronan ombesörjde densamma. Slutligen borde i detta sammanhang anmärkas, att enighet rått inom hela Karlsborgs kommun därom, att det borde vara Karlsborgs kommun, som skulle övertaga exploateringen och uppordna ifrågavarande områden, och att sålunda icke åtminstone för närvarande borde bildas något municipalsamhälle, när detta icke skulle erhålla tillräckligt ekonomiskt underlag för att kunna gå i land med sagda uppgifter för områdets uppordnande.

Då, i enlighet med det ovanstående, kasernkommittén ansett, att marken i fråga borde överlätas till Karlsborgs kommun och att detta borde ske på sådana villkor, som innefattade kompensation för militärindragningarnas inverkan å kommunens ställning, hade det gällt att precisera dessa villkor och därvid närmast taga ståndpunkt till frågan, huruvida den överlättna markens värde överstege vad som skäligen borde tillerkännas kommunen i kompensation, d. v. s. huruvida och i så fall med vad belopp kommunen borde erlægga köpeskilling för marken.

Kasernkommittén hade icke kunnat undgå att finna de vid 1925 års värdering av herrar Arhusiander och Alin åsatta värdena alltför höga. Dessa värderingsmän syntes icke hava i tillräcklig grad tagit hänsyn till de dryga kostnader för områdenas iordningställande och för själva exploateringen, som markexploatören måste räkna med. Därtill komme, att, enligt det nu föreliggande stadsplaneförslaget, i stadsplaneområdet inginge procentuellt sett högst betydligt mera mark för vägar, parker och andra allmänna ändamål, än sagda värdering utgått från. Värderingsmännens grundpriser torde snarast utgöra priset på *ordnad tomtmark*, i stället för att man härvidlag borde söka få fram ett antagligt *råmarksvärde*, varvid hänsyn borde rimligen tagas även till den förhöjning i tomternas värde, som åstadkommits av tomtinnehavarna själva, även om de enligt gällande avtal icke kontraktensligt ägt att tillgodoräkna sig denna värdestegring, i händelse förnyad upplåtelse eller försäljning av tomterna icke kommit till stånd.

Den del av stadsplaneområdet, som icke utgjordes av kanalbolagets mark, hade en totalareal av omkring 570,000 kvadratmeter, däri ej inräknat statens järnvägars område. Sagda areal vore enligt stadsplaneförslaget uppdelad på ungefär följande sätt:

mark tillhörig enskilda eller ecklesiastik jord.....	22,700 kvm.	
mark förbehållen kronan	12,000 »	34,700 kvm.
allmänna vägar (delvis tillhöriga andra än kronan)	35,900 kvm.	
övriga vägar	64,500 »	
parker och planteringar	78,200 »	178,600
till kommunala ändamål upplåten mark	16,200 kvm.	
tomtmark avsedd för ytterligare offentliga ändamål	19,000 »	35,200
till enskilda upplåtna tomter	102,400 kvm.	
icke upplåten tomtmark	219,100 »	321,500

Summa 570,000 kvm.

Till jämförelse syntes böra erinras, att 1925 års värdering omfattat cirka 446,500 kvadratmeter. Däri hade då *icke* ingått enskild tillhörig mark, en del av de allmänna vägarna och en mindre del av den mark, som borde bibehållas av kronan, ej heller vissa som park avsedda områden. Däremot hade ingått all för kommunala ändamål avsedd mark, en stor del av den för allmänna vägar numera disponerade marken samt all mark för övriga vägar ävensom större delen av den nu för parker och planteringar avsedda marken.

Beträffande värdet å det i stadsplanen ingående, nu ifrågavarande området vore att märka markens av naturen dåliga beskaffenhet inom stora delar av området. De redan upplåtna tomternas nuvarande värde hade till största delen uppkommit genom de jordpåfyllningar och det arbete, som tomtinnehavarna själva utfört. Å stora delar av övriga områden vore det värdefullaste icke marken utan skogsbeståndet; men dettas ekonomiska värde bleve ganska ringa på den grund, att större delen av skogsbeståndet icke kunde få ekonomiskt utnyttjas utan måste bibehållas som ovillkorligen nödvändigt vindskydd mot sjöområdena samt förty också i stadsplanen utlagts som parkområden.

Vidkommande värdesättningen av marken i Karlsborg tillåte sig kasernkommittén vidare erinra om innehållet i det utlåtande, som byggnadsstyrelsen den 26 juli 1927 angivit i fråga om dispositionen av Vaxholmsmarken. Ur detta utlåtande ville kommittén åberopa, att byggnadsstyrelsen ansett, att Vaxholmsmarken, *därest kommunen övertog exploateringen*, skäligen kunde åsättas ett råmarksvärde av 19 öre kvadratmetern.

Det till överlåtelse ifrågasatta området vid Karlsborg syntes kunna åsättas ett råmarksvärde av högst 15 öre kvadratmetern. Då totalarealen av stadsplaneområdet, med undantag av järnvägsområdet, utgjorde 570,000 kvadratmeter, samt enskilda tillhörig, ekklesiastik och kronan eljest förbehållen mark utgjorde (22,700 + 12,000 =) 34,700 kvadratmeter, kunde exploateringsområdet beräknas till cirka 535,000 kvadratmeter och dess råmarksvärde efter 15 öre per kvadratmeter till sammanlagt cirka 80,000 kronor.

För bedömande av skäligheten av sistsagda värde borde erinras om, att kronans årliga inkomst från området för närvarande utgjorde cirka 5,000 kronor, sedan utskylderna för området betalats. Men att kronan kunnat erhålla så pass stor nettobehållning av området berodde därpå, att kronan, fränsett upprättandet av stadsplan och bidrag vid vattenledningsfrågans lösning, underlåtit att göra något åt områdets uppordnande. Detta, att kronan icke åtgjort något i angivna hänseenden, hade icke kunnat undgå att väcka betänksamhet hos de militära myndigheter, vilka haft området under sin förvaltning, samt hos länsstyrelsen. Kasernkommittén, som delade denna betänksamhet, hade förut framhållit, att kronan, därest kronan i sin hand behölle området och själv genom någon sin myndighet omhändertog områdets exploatering, icke längre kunde undgå att påtaga sig de skyldigheter, som framför andra markexploatörer borde anses åligga kronan. Men detta skulle medföra, att kronan icke skulle kunna längre påräkna sådan nettoinkomst av området, som kronan hittills hade erhållit. Snarare torde man hava skäl antaga, att inkomsterna från områdena åtminstone under exploateringstidens första skede icke ens skulle räcka till alla utgifter för samhällets uppordnande, administreringen av exploateringsverksamheten, ränteförluster etc.

Vid beaktande av samtliga härvid inverkanande faktorer borde, såvitt kasernkommittén kunde bedöma förhållandena, nuvärdet å hela området vid dess överlåtande till kommunen i och för dennas övertagande av exploateringen och därmed förbundna skyldigheter och risker icke beräknas högre än 80,000 kronor, utan snarare lägre.

Med hänsyn till föreliggande omständigheter hade kasernkommittén ansett det sålunda beräknade värdet å den överlåtna marken icke överstiga vad Karls-

borgs kommun skäligen borde i förevarande sammanhang av staten tillerkännas som kompensation för avbräck genom minskningen i därvarande militärförläggning. Kommittén hade sålunda ansett, att marken i fråga borde av kronan utan ersättning med full äganderätt överlåtas till Karlsborgs kommun.

Med denna utgångspunkt hade kasernkommittén efter förda förhandlingar med Karlsborgs kommun träffat det villkorliga avtalet av den 18 och den 22 januari 1930.

Enligt detta avtal skulle kronan överlåta till Karlsborgs kommun utan ersättning all den rätt kronan ägde till den mark, som å den till avtalet hörande kartan betecknats med röd färg och litt. A., dock endast under förutsättning och i den mån dessa områden komme att ingå i stadsplan, som före den 1 januari 1931 fastställdes av Kungl. Maj:t.

Med grön färg och litt. B. hade å kartan angivits den mark, som kronan skulle behålla, och vilken mark hade bestämts i enlighet med anvisningar från platsbefälhavaren å Karlsborgs fästning. Å kartan hade med gul färg och litt. C. angivits den mark inom den numera skiftade, ovanberörda marknadsplatsen vid Rödesund, som tillhörde enskilda eller utgjorde mark, tillhörig ecklesiastikt boställe eller Visingsö skolegodsfonds hemman. De med gul eller grön färg å kartan angivna områdena litt. B. och C. inginge sålunda icke i överlåtelsen enligt avtalet och kartan.

I överlåtelsen inginge däremot den rätt, som kronan för sina fastigheter kunde äga till de inom området befintliga vägarna, sålunda även den rätt kronan för sina fastigheter kunde äga till den genom den s. k. marknadsplatsen gående allmänna vägen, vilken vid skiftet å samfälligheten år 1911 undantagits från skiftet. Den rätt Karlsborgs kommun härvid förvärvade till mark, som utgjorde allmän väg, förpliktades kommunen emellertid att i sin tur avstå till väghållningsdistriktet. Enligt avtalet överläte kronan vidare å kommunen den rätt kronan kunde äga till det vatten, som gränsade intill de överlätna områdena.

Då stadsplanen för Rödesundsområdet icke ännu föreläge fastställd, hade i avtalet intagits bestämmelser i syfte att de kronan förbehållna och de angränsande överlätna fastigheternas gränser skulle jämkas till överensstämmelse med blivande stadsplan, tomtindelning eller annan fastighetsindelning.

De överlätna fastigheterna skulle få av Karlsborgs kommun tillträdas den närmast efter statsmakternas beslut om avtalets godkännande och stadsplanens fastställande inträffande 1 oktober. Kommunen tillförbundes att från och med tillträdesdagen svara för alla skatter, onera och skyldigheter för de överlätna områdena, därvid tillika uttryckligen fastsloges, att i den mån icke lag och laga föreskrifter ålade annan detsamma, kommunen skulle iordningställa och underhålla alla den blivande stadsplanens gator, torg och allmänna platser, vilka icke tillika utgjorde allmän väg enligt lagen om allmänna vägar å landet.

Kostnaderna för avstyckning och lagfart å de överlätna områdena skulle till ingen del bestridas av kronan.

I avtalet hade intagits bestämmelser, åsyftande att trygga de nuvarande tomtinnehavarnas intressen. Tomtinnehavarna berättigades därvid att, om de nuvarande kontrakten utginge dessförinnan, för tiden intill dess stadsplan och tomtindelning bleve fastställda innehava sina tomter med nyttjanderätt på nu gällande villkor. Så snart stadsplan och tomtindelning blivit fastställda, ägde tomtinnehavare att av kommunen erhålla efter eget val äganderätt, tomträtt eller annan nyttjanderätt till sin tomt med allenast de jämkningar, vartill stadsplan och tomtindelning kunde föranleda. Kunde parterna ej enas om villkoren för överlåtelsen, respektive upplåtelsen, skulle tvisten hänskjutas till en skiljenämnd på tre personer. I denna skulle ordföranden utses av kronan, en ledamot av kommunen och en av vederbörande nyttjanderättshavare.

Beträffande värdesättningen av tomterna hade kasernkommittén icke ansett det möjligt att nu angiva uttömmande regler samt förty ansett det icke lämpligt att i avtalet intaga några anvisningar alls rörande grunderna för värderingen. Klart vore, att hänsyn i prissänkande riktning borde tagas till den del av tomts värde, som tomtinnehavaren åstadkommit genom jordpåfyllning eller på annat sätt. Å andra sidan måste tomtens värde sättas i relation till de i stadsplanen tomterna tillförsäkrade fördelarna i form av gator, torg och andra allmänna platser och som det enligt det föreliggande avtalet ålåg kommunen att iordningställa och underhålla. Hänsyn borde också tagas till de åtgärder för områdenas dränering, avlopp etc., som kommunen utfört eller beslutat skola komma till stånd. Att angiva alla på prisfrågan inverkan omständigheter kunde emellertid näppeligen för närvarande vara möjligt. Kommittén hade därför i samförstånd med tomtinnehavarnas samt kommunens representanter stannat för att i avtalet hänvisa parterna till skiljedom, därest frivillig överenskommelse ej kunde träffas.

De medel, vilka genom tomtförsäljning, tomtupplåtelse eller eljest komme att på grund av avtalet tillflyta kommunen, skulle enligt avtalet redovisas för sig och förvaltas som en särskild fond. För fondens förvaltning och disposition skulle Kungl. Maj:et efter förslag av kommunalfullmäktige meddela bestämmelser. I avtalet hade därvid utsagts, att fondens medel borde användas för ändamål, som avsågo de överlätna områdenas ordnande.

Därest de nu ifrågavarande områdena i en framtid komme att bilda en egen kommun eller ett municipalsamhälle, skulle det enligt stadgande i avtalet bero på Kungl. Maj:ts prövning, huruvida och i vad mån de rättigheter och skyldigheter, vilka enligt avtalet tillkomme Karlsborgs kommun, skulle övertagas av berörda nya kommun, respektive municipalsamhälle. Denna bestämmelse utgjorde en motsvarighet till bestämmelserna i gällande indelningslag rörande ekonomisk uppgröelse mellan kommuner vid indelningsändring.

Yttranden
över kasern-
kommitténs
förslag.

Över kasernkommitténs förslag till avtal mellan kronan och Karlsborgs kommun infordrades yttranden från arméförvaltningens fortifikationsdepartement, länsstyrelsen i Skaraborgs län och byggnadsstyrelsen.

Arméförvaltningens fortifikationsdepartement meddelade i utlåtande den 19 februari 1930, att platsbefälhavaren å Karlsborg förklarar, att från militär synpunkt hinder icke förefunnes mot den föreslagna marköverlåtelsen till Karlsborgs kommun, ävensom att chefen för västra arméfördelningen instämt därutinnan. För egen del framställde fortifikationsdepartementet mot avtalsförslaget vissa erinringar, på vilka jag emellertid, med hänsyn till vad i ärendet senare förekommit, här icke torde behöva ingå.

I yttrande den 12 februari 1930 uttalade *länsstyrelsen*, att styrelsen lika med kasernkommittén ansågo, att Karlsborgs kommun borde beredas kompensation för den minskning i skatteinkomster, som direkt eller indirekt tillskyndades kommunen genom den av 1925 års försvarsorganisation föranledda indragningen i militärförläggningen. Länsstyrelsen anslöt sig även till den form för ersättningens utgående, som kommittén föreslagit, samt yttrade vidare, att det för länsstyrelsen framstode såsom synnerligt betydelsefulla omständigheter, att genom markens överlåtande till kommunen utväg bereddades att på betryggande sätt uppordna samhällsbildningen vid Rödesund och tillgodose lägenhetsägarnas berättigade krav att i egnahemsbildande syfte få förvärva äganderätten till sina boplatser.

Byggnadsstyrelsen avgav utlåtande i ärendet den 20 februari 1930 samt anförde därvid följande.

Med hänsyn till att kommunen enligt den föreliggande överenskommelsen skulle påtaga sig kostnaderna för ordnandet och exploateringen av däri avsedd mark, gällde det att vid värderingen av densamma fastställa ett skäligt råmarksvärde.

Under hänvisning till byggnadsstyrelsens den 26 juli 1927 avgivna utlåtande i fråga om dispositionen av viss kronan tillhörig mark i Vaxholm, däri framhållits, att denna mark, därest kommunen övertog exploateringen av densamma, skäligen kunde åsättas ett råmarksvärde av 19 öre per kvadratmeter, hade kasernkommittén gjort gällande, att nu ifrågakomma mark inom Rödesundsområdet med hänsyn till förhandenvarande förhållanden skäligen kunde åsättas ett råmarksvärde av 15 öre per kvadratmeter, motsvarande ett totalvärde å marken av omkring 80,000 kronor. Det av kommittén sålunda angivna å-priset funne sig byggnadsstyrelsen kunna biträda med hänsyn till dels att stora delar av nu ifrågavarande område låge relativt sankt och sålunda icke vore särskilt lämpade för bebyggande, dels ock att de inom området redan upplåtna tomternas nuvarande värde till största delen uppkommit genom av tomtinnehavarna verkställda jordpåfyllningar m. m. Härtill komme, att, därest områdets exploatering skulle ske genom statens försorg, detta skulle medföra avsevärda utgifter för staten för ordnande av vägar och avlopp m. m. inom området, vilka kostnader sannolikt icke skulle komma att uppvägas av möjligheten till motsvarande ökning av tomtpriset, särskilt med hänsyn till det ekonomiska avbräck, som drabbat befolkningen på orten genom militärindragningarna och därav betingade minskade förvärvsmöjligheter. På grund av vad sålunda framhållits funne byggnadsstyrelsen, i likhet med kasernkommittén, att nuvärdet på hela det i överenskommelsen angivna området vid dess överlåtande till kommunen i och för dennas övertagande av exploateringen och därmed förbundna skyldigheter och risker icke borde beräknas högre än till 80,000 kronor. Detta belopp motsvarade ungefär det värde, en av ledamöterna i den av arméförvaltningens fortifikationsdepartement år 1924 tillsatta värderingsnämnden, byggmästaren A. Larsson, åsatt marken, eller 89,000 kronor, vilket senare belopp hänförde sig till ett något större område än det nu ifrågakomma.

I överenskommelsen hade intagits bestämmelser om skyldighet för Karlsborgs kommun att ombesörja och bekosta iordningställandet och underhållet av i den blivande stadsplanen för området ingående gator, torg, allmänna platser m. m., samt att alla medel, som till följd av överenskommelsen kunde komma att inflyta till kommunen, skulle utgöra en särskild fond, som skulle användas för de till kommunen överlåtna områdenas ordnande. Enligt byggnadsstyrelsens mening innefattade dessa bestämmelser de garantier, som skäligen kunde påfordras, för att området i fråga utan alltför stor tidsutdräkt bleve vederbörligen iordningställt. Icke heller i övrigt hade byggnadsstyrelsen något att ur stadsplanesynpunkt erinra beträffande den föreliggande överenskommelsen.

Vidare ville byggnadsstyrelsen framhålla, att nuvarande nyttjanderättsinnehavares intressen måste anses hava blivit vederbörligen tillgodosedda genom bestämmelserna i överenskommelsen.

Sedermera gjorde domänstyrelsen framställning i syfte att, bland annat, den del av den enligt kasernkommitténs avtalsförslag till överlåtelse å Karlsborgs kommun avsedda marken, som är belägen mellan det å Rödesundsområdet framdragna järnvägsspåret och Bottensjön, måtte reserveras för eller möjligen helt överlåtas å domänverket för att disponeras för uppförande av en sågverks-

Ny utredning
jämfört förslag
till avtal med
Karlsborgs
kommun.

anläggning för domänverkets räkning. Sedan utredning i ärendet verkställdt, förordnande Kungl. Maj:t den 12 december 1930, att utav ifrågavarande mellan nämnda järnvägsspår och Bottensjön belägna mark visst angivet område med en areal av omkring 7.672 hektar skulle från och med den 1 januari 1931 överlämnas till domänstyrelsens förvaltning för att disponeras för uppförande av omfördälda sågverksanläggning.

Med anledning av Kungl. Maj:ts berörda beslut anmodades den 17 december 1930 kasernkommittén att efter underhandlingar med Karlsborgs kommun avgiva förnyat yttrande och förslag beträffande frågan om kompensation åt kommunen i anledning av genomförandet av 1925 års riksdags beslut rörande försvarsväsendets omorganisation.

I skrivelse den 10 februari 1931 har nu kasernkommittén redogjort för resultatet av de med Karlsborgs kommun förda nya underhandlingarna, varjämte kommittén överlämnat ett den 29 januari och den 4 februari 1931 dagtecknat avtal, som mellan Kungl. Maj:t och kronan genom kommittén, å ena sidan, och kommunen, å andra sidan, träffats under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande. Ifrågavarande avtal torde få fogas såsom bilaga (Bil. A) vid statsrådsprotokollet rörande detta ärende.

Kasernkommittén har i sistnämnda skrivelse framhållit, att kommittén vid de nya förhandlingarna utgått från, att förläggandet av det statliga sågverket till Karlsborg måste medföra kompensation för där skedda militärindragningar både på så sätt, att sågverksanläggningen komme att tillföra kommunen ett visst antal skattekronor, och genom att anläggningen beredde ökade arbetstillfällen för befolkningen inom kommunen. Dessa förhållanden medförde enligt kommitténs åsikt, att kommunen i kompensation för de beträffande militärförläggningen skedda indragningarna icke längre borde tillerkännas så stor markareal, som det mellan kommittén och kommunen år 1930 avslutade avtalet förutsatte. Det hade då syntts kommittén skäligt, att kronan, utöver vad 1930 års avtal innefattade samt det markområde, som redan ställts under domänstyrelsens förvaltning, förbehölle sig viss ytterligare mark. Intill dess sistberörda, för eventuell framtida utveckling av sågverksanläggningen samt för bostäder m. m. avsedda mark behövde tagas i anspråk av kronan, borde densamma upplåtas såsom park till Karlsborgs kommun.

Kasernkommittén har slutligen beträffande de å den till avtalet hörande kartan utmärkta områdena lämnat följande sammanställning, utvisande områdenas disposition:

Mark, som av kronan överlåtes till Karlsborgs kommun	414,260 kvm.
Mark, som behålles av kronan:	
Statens järnvägars mark	78,770 kvm.
Övrig mark	88,870 »
	167,640 »
Mark, som behålles av kronan men tillsvidare upplåtes till kommunen.....	49,250 »
Mark i enskild ägo eller tillhörande ecklesiastikt boställe eller Visingsö skolegodsfond	19,780 »
	Summa 650,930 kvm.

Yttranden över det nya avtalsförslaget hava infordrats från *arméförvaltningens fortifikationsdepartement, länsstyrelsen i Skaraborgs län, byggnadsstyrelsen samt domänstyrelsen*. Samtliga de hörda myndigheterna hava lämnat avtalsförslaget utan erinran.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, har kasernkommittén ansett det vara med billighet överensstämmande, att Karlsborgs kommun beredes något ekonomiskt vederlag av kronan för de förluster, som tillskyndats kommunen i anledning av genomförandet av 1925 års härordningsbeslut. Som nämnts, träffades på grund härav i januari 1930 mellan kasernkommittén och kommunen ett preliminärt avtal, enligt vilket kronan skulle till kommunen utan ersättning överlåta vissa markområden med en areal av cirka 535,000 kvadratmeter.

Sedan det emellertid visat sig, att en del av ifrågavarande mark allttjämt är behöflig för statligt ändamål, har kasernkommittén nu efter förnyade förhandlingar med kommunen framlagt ett nytt förslag till avtal i ämnet mellan kronan och kommunen. Avtalsförslaget innebär huvudsakligen följande. Kronan skall till kommunen utan ersättning överlåta mark med en sammanlagd areal av omkring 414,000 kvadratmeter. Denna mark har å en vid avtalet fogad, av länsarkitekten A. Berglund åren 1927 och 1929 upprättad och av ingenjören C. Hemgren år 1931 kompletterad karta betecknats med röd färg och Litt. A. I överlåtelsen ingår jämväl den rätt kronan må äga till det vatten, som gränsar intill de överlåtna markområdena. Dagen för tillträdet av de överlåtna områdena är bestämd till den 1 oktober, som inträffar närmast efter det Kungl. Maj:t och riksdagen fattat beslut rörande avtalets godkännande. Det åligger kommunen att från nämnda tidpunkt — i den mån ej skyldighet i sådant hänseende enligt laga föreskrift tillkommer annan — ombesörja och bekosta iordningställandet och underhållet av sådana i blivande stadsplan för överlåtet område ingående gator, torg och allmänna platser, vilka icke tillika utgöra allmän väg. Kommunen skall vara skyldig att, så snart stadsplan och tomtindelning blivit fastställd, till vederbörande nyttjanderättshavare efter dennes bestämmande med äganderätt överlåta, respektive med tomträtt eller annan nyttjanderätt upplåta det av honom innehavda området, dock med den jämkning, som kan betingas av stadsplan eller tomtindelning. Kunna parterna ej enas om villkoren för överlåtelsen, respektive upplåtelsen, skall tvisten hänskjutas till en på i avtalet angivet sätt sammansatt nämnd. Alla medel, vilka till följd av avtalet må komma att tillflyta kommunen, skola redovisas för sig och förvaltas såsom en särskild fond för att användas för ändamål, som avse de å kommunen överlåtna områdenas ordnande.

I det nya avtalsförslaget hava intagits vissa bestämmelser, som icke förekomma i det tidigare upprättade förslaget, nämligen, bland annat, dels en föreskrift (§ 3), varigenom kronan tillförsäkras rätt att utan ersättning bibehålla nuvarande och framdraga nya elektriska ledningar samt kablar ävensom vatten- och avloppsledningar över, respektive i de överlåtna områdena, vilken rätt kronan äger säkerställa genom servitutsinteckning, dels ock ett stadgande (§ 8)

därom, att kronan äger påfordra återgång av avtalet, därest kommunen underlåter att uppfylla i avtalet gjord utfästelse till förmån för tredje man.

I likhet med kasernkommittén anser även jag billighetsskäl tala för att Karlsborgs kommun erhåller gottgörelse av kronan för de förluster, som genomförandet av 1925 års härordning medfört för kommunen. Beträffande sättet för beredandet av vederlag åt kommunen ansluter jag mig till det förslag i sådant hänseende, som innefattas i det mellan kasernkommittén och kommunen senast träffade preliminära avtalet.

Vid granskningen av de särskilda bestämmelserna i avtalet har jag icke funnit anledning till någon erinran. Beträffande säkerställandet genom servitutsintekning av kronans i § 3 stadgade rätt med avseende å bibehållande, respektive framdragande av vissa ledningar och kablar vill jag emellertid framhålla, att inskrivning av tomträtt icke må meddelas, där tomten är besvärad av sökt eller beviljad intekning. Då upplåtelse med tomträtt ifrågakommer, synes därför kronan böra avstå från servitutsintekning i tomten, under förutsättning att kronans ifrågavarande rätt tryggas, genom att i tomträttskontraktet intages en föreskrift om skyldighet för tomträttsinnehavaren att respektera kronans rätt i oförmälda hänseende enligt avtalet med kommunen.

Jag tillstyrker alltså, att överenskommelse i ämnet träffas med Karlsborgs kommun i enlighet med det av kasernkommittén senast framlagda förslaget.

Den i ärendet berörda frågan om fastställandet av stadsplan för Rödesundsområdet torde i annat sammanhang komma att underställas Kungl. Maj:ts prövning.

På grund av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna förut oförmälda den 29 januari och den 4 februari 1931 mellan Kungl. Maj:t och kronan genom kasernkommittén, å ena sidan, samt Karlsborgs kommun, å andra sidan, ingångna preliminära avtal (Bil. A).

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställa behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

A. Broberg.

Bil. A.

Mellan Kungl. Maj:t och kronan genom kasernekommittén, under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande, å ena, samt Karlsborgs kommun, å andra sidan, träffas härmed följande avtal:

§ 1.

1. Kronan skall till Karlsborgs kommun med full äganderätt utan ersättning överlåta all den rätt kronan äger till den mark, som å den härvid fogade, av länsarkitekten Allan Berglund åren 1927 och 1929 upprättade, och av ingenjören C. Hemgren år 1931 kompletterade kartan innefattande »Förslag till stadsplan för Rödesund i Karlsborgs socken, Södra Vadsbo härad, Skaraborgs län» betecknats med röd färg och Litt. A.

Kronan förbehåller sig äganderätten till de områden, vilka å sagda karta betecknats med grön färg och Litt. B., dock att, därest enligt fastställd stadsplan viss mark inom sådant område skall utläggas som gata, dylik gatumark skall av kronan avstås till kommunen i samband med att gatan varder iordningställd.

Med gul färg och Litt. C. är å kartan angiven den mark inom det föreslagna stadsplaneområdet, vilken tillhör enskilda eller ock utgör mark, tillhörig ecklesiastiskt boställe eller Visingsö skolegodsfonds hemman.

2. I överlåtelsen ingår jämväl den rätt kronan må äga till det vatten, som gränisar intill de överlåtna markområdena, varvid de överlåtna vattenområdenas gränser emot de kronan behållna vattenområdena skola utstakas enligt reglerna i J. B. 12 kap. 4 §.

3. Ägande- och dispositionsrätten till enligt detta avtal å Karlsborgs kommun överlåtet område, vilket vid blivande fastställelse av stadsplan, tomtindelning eller annan fastighetsindelning tilldelas kvarter, tomt eller vid fastighetsindelning uppkommen annan enhet, som till huvudsaklig del tillhör kronan, skall, därest området vid sagda fastställelse alltjämt äges av kommunen, utan ersättning avstås till kronan, om kronan det påfordrar.

4. Mark, vartill äganderätten enligt punkt 1 förvärvats av Karlsborgs kommun och som utgör del av allmän väg, vare kommunen pliktig att utan ersättning avstå till vederbörande väghållningsdistrikt.

5. Den del av det kronan förbehållna området, som å kartan är avgränsat med brun kantlinje och bokstäverna a, b, c, d och a, skall kronan tillsvidare upplåta till Karlsborgs kommun, att av kommunen disponeras som parkområde, med rätt för kronan att, så snart kronan vill använda hela eller del av området, återtaga sådant område. Kommunen är skyldig tillse, att det sålunda upplåtna området hålles i prydligt skick.

§ 2.

1. De enligt § 1 till Karlsborgs kommun överlåtna mark- och vattenområdena må av Karlsborgs kommun tillträdas den 1 oktober, som inträffar närmast efter det att Kungl. Maj:t och riksdagen fattat beslut rörande godkännande av denna överenskommelse.

2. Såväl avkastning från som skatter, onera och skyldigheter för de överlåtna områdena skola, allt efter som de belöpa på tiden före eller efter tillträdesdagen, uppbäras, respektive bestridas och fullgöras av kronan respektive Karlsborgs kommun; och åligger det Karlsborgs kommun att från sagda tidpunkt och i den mån ej iordningställandet eller underhållet enligt laga föreskrift till-

kommer annan, ombesörja och bekosta iordningställandet och underhållet av sådana i den blivande stadsplanen för området ingående gator, torg och allmänna platser, vilka icke tillika utgöra allmän väg enligt lagen om allmänna vägar å landet.

§ 3.

Kronan skall vara berättigad att till förmån för sina fastigheter inom Karlsborgs kommun utan ersättning över, respektive i de land- och vattenområden, vilka enligt detta avtal överlätas å kommunen, bibehålla nuvarande och framdraga nya elektriska svagströms- och starkströmsledningingar samt kablar, ävensom ledningar för vatten och avlopp, dock med skyldighet för kronan att vid placering av ledningsstolpar och vid erforderliga grävningar *dels* icke göra större intrång än nödigt, *dels ock* i möjligaste mån återställa marken i förutvarande skick.

Kronan äger säkerställa sin här angivna rätt genom servitutsinteckning.

§ 4.

1. Gällande nyttjanderättsavtal rörande område, som omfattas av § 1, rubbas icke av detta avtal.

Går tiden för nyttjanderättsavtal till ända, innan stadsplan och tomtindelning för respektive nyttjanderättsområde blivit fastställd, skall nyttjanderätts-havaren äga att, för tiden intill dess dylik stadsplan och tomtindelning blivit fastställd, erhålla förlängning av nyttjanderättsavtalet på förutvarande villkor.

2. Så snart stadsplan och tomtindelning blivit fastställd, vare Karlsborgs kommun skyldig att till vederbörande nyttjanderättshavare efter dennes bestämmande med äganderätt överlåta, respektive med tomträtt eller annan nyttjanderätt upplåta det område, han vid sagda tidpunkt enligt avtal innehar, dock med den jämkning, som kan betingas av stadsplan och tomtindelning. Kunna parterna därvid icke enas om villkoren för överlåtelsen, respektive upplåtelsen, skall tvisten hänskjutas till en nämnd, bestående av tre personer, varav en, tillika ordförande, utses av Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t därtill förordnar, en utses av Karlsborgs kommun och en utses av vederbörande nyttjanderättshavare.

Kostnaderna för denna nämnd skola bestridas efter enahanda grunder, som stadgas i fråga om skiljemannanämnd, tillsatt enligt gällande skiljemannalag; och skola i tillämpliga delar denna lags bestämmelser jämväl i övrigt gälla beträffande sagda nämnd.

§ 5.

Alla medel, vilka till följd av detta avtal må komma att tillflyta Karlsborgs kommun, skola jämte åbelöpande avkastning för sig redovisas och förvaltas som en särskild fond.

Fondens förvaltning och disposition skall ske enligt bestämmelser, vilka efter förslag av Karlsborgs kommunalfullmäktige fastställas av Kungl. Maj:t, varvid skall iakttagas, att fondens medel böra användas för ändamål, som avse de genom detta avtal å Karlsborgs kommun överlätna områdenas ordnande, däri inräknat även sådana kostnader, vilka avses i § 6 här nedan.

§ 6.

Kostnader, vilka uppkomma för avstyckning av och lagfart å de i detta avtal överlätna områden, skola till ingen del bestridas av kronan.

§ 7.

Därest i en framtid de områden, som enligt § 1 överlåtits å Karlsborgs kommun, komma att bilda eller ingå i en från Karlsborg i ett eller flera hänseenden

skild kommunal enhet eller municipalsamhälle, skall på Kungl. Maj:ts prövning bero, huruvida och i vad mån de rättigheter och skyldigheter, vilka enligt detta avtal tillkomma Karlsborgs kommun, skola övertagas av berörda nya kommun respektive municipalsamhälle.

§ 8.

Underlåter kommunen att uppfylla i detta avtal gjord utfästelse till förmån för tredje man, äger kronan påfordra återgång av avtalet i den omfattning, var till den förelupna uraktlåtenheten må anses föranleda.

Av detta avtal jämte därtill hörande karta äro upprättade två exemplar, av vilka Kungl. Maj:t och kronan erhållit det ena samt Karlsborgs kommun det andra exemplaret.

Stockholm den 29 januari 1931.

För kasernkommittén:

JOHAN JÖNSSON.

Sten Grönvall.

Karlsborg den 4 februari 1931.

För Karlsborgs kommun:

CARL JOHANSSON.

B. BIRATH.

A. KINDBOM.

PAUL JOHANSON.
